

NÁMĚTY PRO ZÁKLADNÍ A STŘEDNÍ ŠKOLY A DOSPĚLÉ

Ze života starých stromů

Metodická analýza jednoho programu. Koloběh života v přímém přenosu.

Za názvem *Ze života starých stromů* se může schovávat nejen běžný výukový program, vícedenní akce, ale klidně i víceletý projekt (nebo projekt podpořený grantem z Norských fondů). Vzhledem k podobnému logickému řazení jednotlivých bloků není potřeba si komplikovat život přesnou stopáží a časovou dotací jednotlivých bloků, ale budeme brát v potaz zejména jejich logickou posloupnost.

Intuitivně cítíme, že staré stromy si zaslouží naši pozornost, ale té se jim nedostává ve stejné míře, na jakou jsme zvyklí u „chlupatých čumáčků“. Tento fakt je způsoben vícero důvody, které je dobré zohlednit.

1. Svět stromů je odlišný od toho našeho; těžko si představujeme problémy, které stromy „můžou trápit“, „nehýbou se“, nerozumíme jim.
2. Stromy žijí déle než živočichové, jejich čas plyne tak nějak pomaleji.
3. Jsme zvyklí často pohlížet na stromy jako na obchodní artikl.
4. Stromy ve vyšším věku vzbuzují více respekt, ale rostou také obavy o bezpečnost lidí, kterou se nejčastěji zdůvodňuje jejich likvidace.

Tolik na úvod z pohledu ochránců. Zmíněné překážky (a může jich být daleko víc) jsou zároveň ideálním vodítkem pro nás jako vzdělavatele, protože se postupně budeme muset vypořádat se všemi body.

Čas: dle potřeby (*my máme zkušenosti s variantou na 2 h až 5 dnů*)

Věk: 9–99

Prostor: lesní/nelesní zeleň (městský park, náves, les)

Období: libovolné

Namísto evokace: Zkoušeli jste se žáků zeptat, co si představují pod slovy „strom“, jaký je to „starý strom“, „cenný strom“, co si představují pod pojmem „mrtvé dřevo“, nebo podobné otázky? Často předpokládáme, že to tak nějak všichni ví, ale rozdejte dětem do skupin desky papíru a tužku a zeptejte se jich na to. Zásadní věci jsou – „Co to je?“ a pak samozřejmě „Jak se to pozná?“. (Jak vím, že strom je cenný, jaké musí být dřevo, abychom o něm mohli mluvit jako o mrtvém?)

Zmíněné otázky používáme zároveň jako hlavní kostru programu, s ohledem na věk účastníků či časové možnosti.

Blok 1 STROM (ZESTROMOVATĚNÍ)

Potenciál tohoto bloku spočívá nejenom ve vymezení si „pole působnosti“ (o čem se vlastně budeme bavit a co to vlastně ty stromy jsou), ale také v samotném popisu známého předmětu. U mladších dětí uspějete i se sdělením, že strom má kořeny, kmen, korunu, ale je překvapivé, jak problematické je i pro starší lidi vysvětlit, co je to strom a jak se pozná (když je to intuitivně všem jasné). Od toho se pak můžeme odrazit bezpečně dál a podle věkové kategorie se zabývat i problémy, které takový strom může mít. U dlouhodobějších programů se „zestromovatění“ věnujeme klidně napříč předměty. Například výtvarná tvorba stromů z přírodnin, frotáže kůry, koláže, tematicky zaměřené literární a krátké slohové cvičení, pohybově omezené úkoly (vyřeš problém, aniž bys opustil místo), počítání plochy listu, výšky stromů, objemů kmenů, odhad fotosyntetické plochy koruny, počítání hustoty porostů...

Blok 2 STARÝ STROM

Tento blok logicky navazuje na předchozí. Víme, co je strom, máme o tom

představu, takže se můžeme naplno věnovat jeho relativní dlouhověkosti. Vděčným evergreenem je využití letokruhů. Pokud máte po ruce vhodný pařez, nebo řez větším kmenem, můžete se ponořit do historie. Informace o tom, že ta která větev má 80–100 let, je sice hezká, ale pokud se vám povede propojit život stromu s konkrétními událostmi, co všechno zažil, máte v ruce pár trumfů navíc. Tady začala první světová válka? Aha, a tady byla ta druhá. A tady jsme teď. A co teprve srovnávání událostí napříč obory. Schválně si rozdělte řez kmenem na oblast historie, kultury, literatury, sportu, dějiny můžou být světové, národní, regionální... Nalepené značky, nebo špendlíčky pak letokruhy samy propojí do souvislostí. Ve kmech se pak často nacházejí různé praskliny, nepravidelnosti v růstu, které mohou být dobrým podkladem pro dětskou fantazii.

Blok 2 CENNÝ STROM

I tato fáze navazuje na první blok. V některých případech můžete upřednostnit prohození bloků 2 a 3. Tento blok je založen na kontrastu s předchozím. Pouhé stáří stromu nemusí nutně znamenat jeho cennost, a obráceně – cenný strom nemusí být nutně starý. Jakou podobu může mít hodnota stromů? Lze ji vyčíslit jenom finančně nebo hospodářsky? A co ekosystémová hodnota, strom jako biotop. Jak důležitá je hodnota estetická? Někdy stačí pouhé vyjmenování různých hodnot s následnou procházkou parkem a výzvou: Ukažte mi starý strom, cenný strom, esteticky hodnotný strom atd. Pokud si budete moct vybrat jen jeden, kte-

rý by to byl? A proč? Pokud máte v okolí ovocnou alej, můžete v sezoně efektně spojit s ochutnávkou plodů, případně moštováním. Staré stromy často chutí svých plodů překvapí.

Blok 4 MRTVÉ DŘEVO

Logické uzavírání kruhu. Na starých stromech si často ceníme právě mrtvé dřevo nebo má přinejmenším kontroverzní postavení. A právě proto mu věnujeme v programu pozornost. Vydat se můžeme po dvou základních liniích. Ekosystémová funkce se dá dobře ilustrovat oblíbeným lovem různých živočichů vázaných na mrtvé dřevo. Máte možnost probádat jednotlivé biotopy (suché větve, mokré větve, dřevo v pokročilém rozkladu, místa pod kůrou...). Můžete nalézat, určovat, srovnávat biotopy mezi sebou. Důležitá poznámka – na rozdíl od smýkání nebo lovení ve vodě či půdě je mrtvé dřevo citlivější na degradaci. Proto průzkum provádějte šetrně, vraťte větve na své

místo na zemi, stejně tak ulomenou kůru, aby se z environmentální osvěty nestala nežádoucí degradace cenných biotopů.

Druhou možností, která se nám osvědčila, je polytechnická práce s mrtvým dřevem. To je ze své podstaty „odepsaným“ materiálem, ale právě částečný rozklad ve dřevě ukáže nové struktury, zvýrazní kresbu či odhalí chodbičky po broucích. Stačí si do kýblu nařezat drobné kousky různých druhů dřeva a pak jen nechat žáky vybrat sympatický kousek, tvarově dopracovat, brusným papírem dohladit, stolní olej dodá lesk a máte i fyzickou připomínku absolvovaného programu. Pomalu a jistě uzavíráme kruh. Stromy stárnou, nabírají na ceně, postupnou degradací nemusí nutně ztrácet hodnotu, houby a živočichové připravují podklad pro nové stromy.

Koloběh života v přímém přenosu. ■

Tomáš Potfaj,
Český svaz ochránců přírody Vlašim
Foto: archiv ČSOP Vlašim

